

Systemy prawa zwyczajowego i precedensowego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Schemat](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Prawo zwyczajowe w Albanii: honor ponad wszystko i krwawa wendeta*, dostępny w internecie: prawo.gazetaprawna.pl [dostęp 29.08.2019 r.].
- Źródło: Maria Szyszkowska, *W poszukiwaniu sensu życia*, „Twój Styl” 1997.

- Źródło: Michał Wawrykiewicz, *Wawrykiewicz: Warto szanować prawo jak w common law*, dostępny w internecie: rp.pl [dostęp 29.08.2019 r.].
- Źródło: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, dostępny w internecie: sejm.gov.pl [dostęp 28.02.2020 r.].

Systemy prawa zwyczajowego i precedensowego

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Prawo jest podstawowym regulatorem życia społecznego. Niezależnie od kontekstu kojarzymy je z pewnym porządkiem, ładem lub z panującymi zasadami. Ale czy wiesz, skąd wzięło się prawo? Jakie jest jego pochodzenie? Co leży u źródeł prawa?

Twoje cele

- Wskażesz różne rodzaje źródeł prawa.
- Scharakteryzujesz poszczególne systemy prawa.
- Przeanalizujesz system prawa zwyczajowego i precedensowego.
- Porównasz systemy prawa.

Przeczytaj

Pochodzenie prawa

Powstanie pierwszych cywilizacji wymusiło konieczność uregulowania zasad ich funkcjonowania. Dokonywali tego władcy lub organy sprawujące władzę. Ten proces prowadził do powstawania pierwszych kodeksów [praw](#). Były to zbiory praw, zasad i norm postępowania, których nieprzestrzeganie groziło określoną sankcją. Powodem ich powstawania była konieczność sprawnego zarządzania państwem i ujednolicenia systemu prawnego, by ułatwić sposób sprawowania władzy. Pierwsze kodeksy powstawały w Egipcie, np. ustawy faraona Horemheba i jego następcy Ramzesa II z drugiej połowy II tysiąclecia p.n.e. Określały one zasady organizacji armii i administracji w państwie egipskim. W Mezopotamii najstarszy, ale niepełny zbiór prawa zachował się z czasów panowania władcy Lagasz, króla Urukaginy z ok. 2360 r. p.n.e. Kolejne powstawały m.in. w Ur w XXI wieku p.n.e., Eshnunnie czy mieście Isin.

Fragmencie steli z *kodeksem Hammurabiego*. Którą z postaci jest Hammurabi, a którą bóg Szamasz?

Źródło: sailko, licencja: CC BY-SA 3.0.

Najpełniejszym zabytkiem prawa mezopotamskiego jest *Kodeks Hammurabiego*, władcy państwa starobabilońskiego (1792–1750 r. p.n.e.). Został on wyryty na kamiennej steli z czarnego diorytu, którą odkryto w Suzie w 1902 r. Kodeks składał się z prologu, 282 paragrafów oraz epilogu. *Kodeks Hammurabiego* zawierał przepisy prawa karnego, prywatnego, procesowego, handlowego, majątkowego. Zapisano w nim zasady postępowania sądowego, odszkodowawczego oraz ceny podstawowych towarów i usług. Opierał się na zasadzie prawa talionu w myśl reguły oko za oko, ząb za ząb.

Innym ważnym [źródłem prawa](#) są święte księgi, np. **Stary Testament** i jego pięć pierwszych ksiąg – Pięcioksiąg (*Pentateuch*). Pięcioksiąg składa się z **Księgi Rodzaju, Wyjścia, Kapłańskiej, Liczb i Powtórzonego Prawa**. Określamy go jako Prawo Mojżesza.

Tora – żydowska święta księga. Zwróć uwagę na formę zapisu i jej wygląd.

Źródło: Valley2city, licencja: CC BY-SA 3.0.

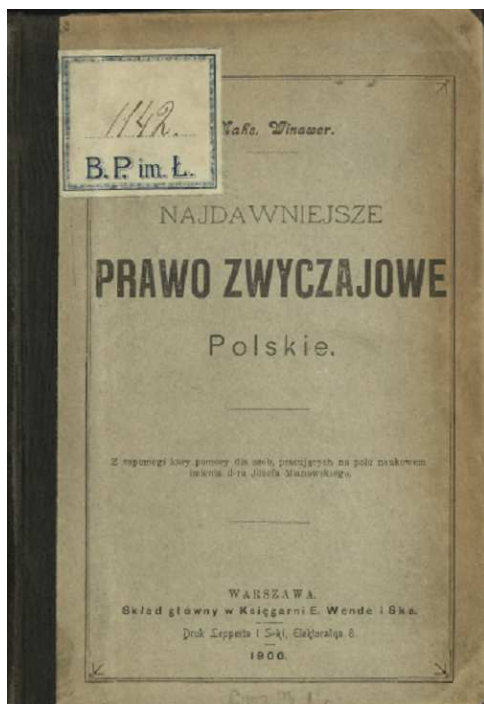
Źródła prawa

W celu wyjaśnienia genezy prawa został stworzony termin **źródło prawa**. Są to akty stanowione przez organy państwowe, które w swej treści zawierają normy prawne. Mówiąc o źródłach prawa w tym znaczeniu, określamy je najczęściej mianem [aktów normatywnych](#).

Pojęcie źródeł prawa jest używane w znaczeniu materialnym, formalnym i poznawczym.

Prawo zwyczajowe

[Prawem zwyczajowym](#) nazywamy normy prawa trwale i jednolicie

Wydanie *Najdawniejszego Prawa Zwyczajowego Polskiego*. Jak myślisz, dlaczego zostało ono spisane?

Źródło: Vinaver Maksim Moiseevič, domena publiczna.

wykonywane w przekonaniu, że są obowiązującym prawem. Prawo zwyczajowe nie zostało nadane przez żadną instytucję, lecz wykształciło się w społeczeństwie na przestrzeni dziejów. W okresie najdawniejszym było prawem niepisanym przekazywanym ustnie z pokolenia na pokolenie. Z upływem czasu normy prawa zwyczajowego były utrwalane w postaci pisemnej, np. przywilejów, wyroków sądowych, nadań itp. Dlatego mówimy, że prawo zwyczajowe (ale również pozostałe systemy prawa) przechodzi proces **kodyfikacji** lub **inkorporacji**. Kodyfikacją nazywamy jednorazowe zebranie dużego zespołu przepisów prawnych w jednolity

i usystematyzowany zbiór, z którego można interpretować podstawowe normy danej gałęzi prawa. Inkorporacja norm prawnych oznacza zaś zebranie i spisanie norm prawnych w formie jednego aktu normatywnego. W procesie inkorporacji normy zachowują swoje dotychczasowe brzmienie, w procesie kodyfikacji są dostosowywane do danej rzeczywistości społeczno-politycznej. Normy prawa zwyczajowego odegrały ważną rolę w tworzeniu się prawa międzynarodowego.

Prawo precedensowe (*common law*). Prawo wspólne

Geneza [prawa precedensowego](#) sięga XI wieku, kiedy to monarchowie normandzcy zwiększyli zakres własnej władzy oraz narzucili krajowi system scentralizowanego sądownictwa. Król Anglii Henryk II Plantagenet w 1154 r. doprowadził do uznania systemu *common law* za powszechny [system prawny](#). Tym samym zastąpił dotychczasowy system prawa zwyczajowego, który był bardzo zróżnicowany regionalnie i stosowany w sposób dość dowolny.

Od 1154 r. jedynym i wspólnym dla całego Królestwa Anglii stało się prawo precedensowe. Zakazano stosowania sądów bożych, polegających na poddawaniu

świadków lub stron próbom w celu wykazania ich prawdomówności. W to miejsce wprowadzono zwyczaj zaprzysiężenia stron i świadków. W trakcie obrad nad werdyktem ława przysięgłych nie musiała się opierać na dowodach dostarczonych przez strony procesu, tak jak obecnie. Powstanie systemu *common law* spowodowało konflikt z sądami kościelnymi, które w swojej jurysdykcji stosowały **prawo kanoniczne**. Doprowadziło to do bezpośredniego konfliktu króla z Kościołem, co zakończyło się śmiercią arcybiskupa Cantenbury, którego zabiła straż królewska.

Od XV wieku strona, która przegrała sprawę, mogła się odwołać bezpośrednio do króla, że nie zgadza się z zasądzonym wyrokiem. Zapoczątkowało to system sądownictwa słuszności (*equity* - norm słuszności), w którym nie sądzono według ścisłych zasad *common law*. System *equity* tworzył Sąd Kanclerski, postępowanie przed tym sądem było uproszczone i łatwo dostępne dla wszystkich chętnych. Ustalone zaś na zasadach słuszności reguły opierały się na zasadach sprawiedliwości moralnej. Podstawą ich tworzenia była łaska królewska, sumienie i litość. Obydwa systemy były ze sobą w stałym konflikcie, mimo iż w XVII wieku ustalono zasadę, że pierwszeństwo przysługuje systemowi *equity*.

Porównanie zasad *common law* i *equity*.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Dopiero w XIX wieku nastąpiło połączenie w Anglii sądów prawa i *equity* w jeden „Judicature Act” z 1873 r. W Stanach Zjednoczonych dwa równoległe systemy prawne przetrwały do XX wieku. Obecnie w sądownictwie amerykańskim podstawowym źródłem prawa jest konstytucja z 1787 r. Ponadto na terytorium USA podstawowe znaczenie mają precedensy, które tworzą *case law* – prawo tworzone przez sądy. Drugim rodzajem prawa w USA jest *statutory law* – prawo ustawowe, stanowione przez urzędy federalne i stanowe. Mimo to prawo amerykańskie jest w niewielkim stopniu skodyfikowane.

W USA prawo precedensowe jest tworzone na podstawie wyroków sądowych, które w przeciwieństwie do prawa kontynentalnego stanowią oficjalne źródło prawa powszechnie obowiązującego.

Próby spisania prawa precedensowego

Autorem pierwszego dzieła opisującego w sposób kompleksowy *common law* był sędzia William Blackston, który w latach 1765-1769 opublikował „Commentaries on the Laws of England”. W Stanach Zjednoczonych wielką popularnością i uznaniem cieszy się do dziś dzieło sędziego Sądu Najwyższego Olivera Wendella Holmesa Jr. „The Common Law”, które stało się klasyką przedmiotu. Wiedzę o różnych zagadnieniach prawnych w poszczególnych jurysdykcjach stanowych gromadzi „Corpus Iuris Secundum”.

W sprawach cywilnych w *common law* zwykło się wyróżniać prawo deliktów oraz prawo kontraktów. Współcześnie w Stanach Zjednoczonych nie obejmuje ono już norm karnych, gdyż te od końca XIX stulecia były sukcesywnie kodyfikowane.

Termin *prawo precedensowe* jest używany obecnie w czterech różnych znaczeniach:

Państwa z prawem precedensowym i mieszanym wykorzystującym elementy prawa precedensowego

Kraj: Stany Zjednoczone (wyjątkiem jest Luizjana)

Wartość: 0

Kraj: Uganda

Wartość: 0

Kraj: Wyspy Dziewicze (brytyjskie)

Wartość: 0

Kraj: Bhutan

Wartość: 0

Kraj: Amerykańskie Samoa

Wartość: 0

Kraj: Antigua i Barbuda

Wartość: 0

Kraj: Australia

Wartość: 0

Kraj: Bahamy

Wartość: 0

Kraj: Bangladesz

Wartość: 0

Kraj: Barbados

Wartość: 0

Kraj: Belize

Wartość: 0

Kraj: Tuwalu

Wartość: 0

Kraj: Trynidad i Tobago

Wartość: 0

Kraj: Tonga

Wartość: 0

Kraj: Singapur

Wartość: 0

Kraj: St. Vincent i Grenadyny

Wartość: 0

Kraj: St. Kitts i Nevis

Wartość: 0

Kraj: Pakistan

Wartość: 0

Kraj: Palau

Wartość: 0

Kraj: Irlandia

Wartość: 0

Kraj: Nowa Zelandia

Wartość: 0

Kraj: Nepal

Wartość: 0

Kraj: Nauru

Wartość: 0

Kraj: Mjanma (Birma)

Wartość: 0

Kraj: Wyspy Marshalla

Wartość: 0

Kraj: Liberia

Wartość: 0

Kraj: Kiribati

Wartość: 0

Kraj: Jamajka

Wartość: 0

Kraj: Izrael

Wartość: 0

Kraj: Indie

Wartość: 0

Kraj: Hongkong

Wartość: 0

Kraj: Grenada

Wartość: 0

Kraj: Ghana

Wartość: 0

Kraj: Gibraltar

Wartość: 0

Kraj: Fidżi

Wartość: 0

Kraj: Anglia i Walia

Wartość: 0

Kraj: Dominikana

Wartość: 0

Kraj: Cypr

Wartość: 0

Kraj: Kajmany

Wartość: 0

Kraj: Kanada (wyjątkiem jest Quebec)

Wartość: 0

Zastanów się, co wpłynęło na taki rozkład geograficzny występowania prawa precedensowego.

Jest to typ prawa obowiązującego przede wszystkim w krajach anglosaskich, gdzie obok ustaw za prawo uznaje się orzeczenia sądowe. Tworzenie prawa wiąże się z oparciem norm prawnych i rozstrzygnięć sądowych na wcześniejszych [precedensach](#) – orzeczeniach sądu, które nie mają uzasadnienia w obowiązujących przepisach prawa. Stanowią one podstawę wydawania decyzji w podobnych sprawach w przyszłości.

Wyróżniamy dwa rodzaje precedensów:

Ten typ porządku prawnego występuje obecnie między innymi w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Australii, Nowej Zelandii oraz Kanadzie i USA.

Prawo międzynarodowe

Do podstawowych źródeł prawa międzynarodowego zaliczamy umowy międzynarodowe i zwyczaj międzynarodowy, który wywodzi się z prawa zwyczajowego.

Zastanów się, od czego zależy układ systemów prawnych na świecie.

Słownik

akt normatywny

tekst zawierający sformułowane w języku prawnym i zapisane w postaci przepisów normy prawne; normy te mają najczęściej charakter generalny i abstrakcyjny

prawo

całokształt przepisów regulujących stosunki między różnorodnymi podmiotami życia społecznego, określających zasady postępowania oraz formułujących zakazy, których naruszenie jest zagrożone sankcją

prawo precedensowe

(z ang. *common law*) typ systemu prawnego obowiązujący przede wszystkim w krajach anglosaskich, który za źródło prawa poza ustawami uznaje również orzekanie sądowe; w tym przypadku tworzenie prawa wiąże się z oparciem norm prawnych i rozstrzygnięć sądowych na wcześniejszych precedensach

prawo zwyczajowe

normy prawne powstałe nie w wyniku ustanowienia ich przez państwo, lecz w wyniku uznania przez organy państw panującego zwyczaju za prawo obowiązujące

precedens

zasada lub reguła prawna stworzona przez sąd, obowiązująca we wszystkich sprawach podobnych rozstrzyganych w przyszłości

stanowienie

tworzenie norm prawnych przez upoważnione do tego organy, np. parlament, rząd

system prawny

zbiór uporządkowanych i wzajemnie ze sobą powiązanych norm generalnych i abstrakcyjnych, obowiązujących na określonym terytorium w danym czasie

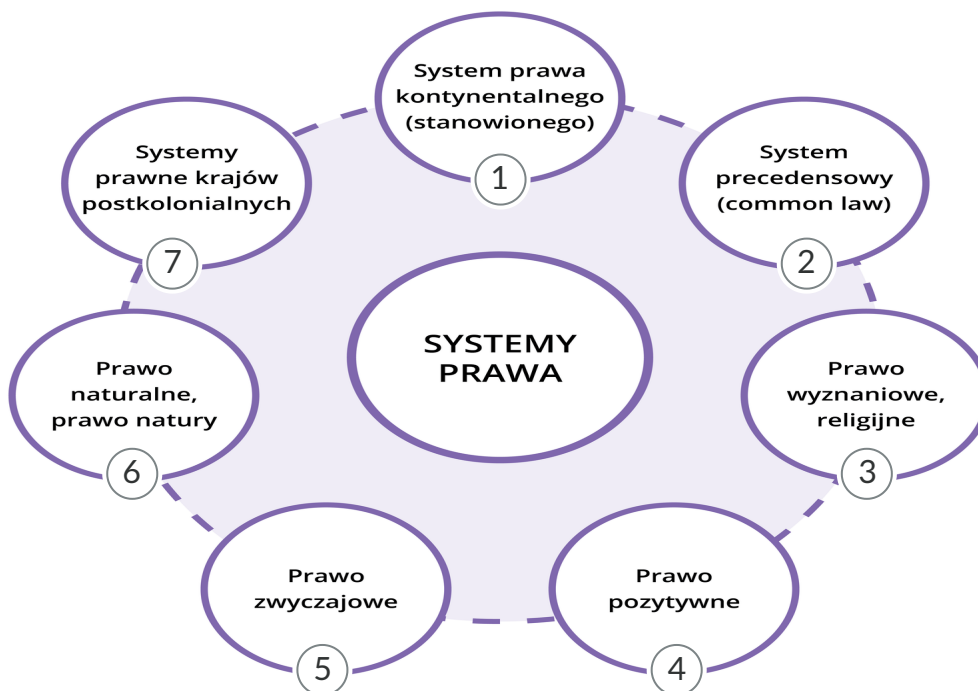
źródła prawa

w doktrynie prawniczej i praktyce prawniczej decyzje państwowe ustanawiające lub uznające ogólne normy prawne; podstawa mocy obowiązywania norm i forma ich powstawania, tzn. stanowienia norm przez organy państwowe (ustawodawstwo) czy uznania przez państwo zwyczaju za normę prawną

Schemat

Polecenie 1

Zapoznaj się ze schematem interaktywnym, a następnie wykonaj zadania.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Wyjaśnij, na czym polega prymat ustawy w systemie prawa kontynentalnego.

Uzasadnij, dlaczego wzrasta na świecie rola prawa stanowionego.

Wyjaśnij, jaką rolę w sądach prawa precedensowego pełni ława przysięgłych.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Dokończ zdanie.

Pierwszy zachowany w całości kodeks to...

Tora

Kodeks Hammurabiego

Prawo Ramzesa II

Kodeks z Ur

Ćwiczenie 2

Dopasuj definicję do pojęcia.

Zwyczaj	Stanowienie	Precedens
<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Tworzenie norm prawnych przez upoważnione do tego organy, np. parlament, rząd.

Rozstrzygnięcie organu państwowego, przeważnie sądu, które ma moc wiążącą w odniesieniu do późniejszych rozstrzygnięć podobnych przypadków.

Decyzja ławy przysięgłych.

Jedna z form powstawania norm prawnych, zwanych prawem zwyczajowym.

Ćwiczenie 3

Zaznacz, które zdania są prawdziwe, które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Polska jest państwem, w którym obowiązuje system prawa precedensowego.	☐	☐
System prawa precedensowego <i>common law</i> wykształcił się w Indiach.	☐	☐
Prawem zwyczajowym nazywamy normy prawa trwale i jednolicie wykonywane w przekonaniu, że są obowiązującym prawem.	☐	☐
System prawny to zbiór norm prawnych obowiązujących w państwie.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

“ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.* ”

Rozdział III

Źródła prawa

Art. 87

1. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia.
2. Źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są na obszarze działania organów, które je ustanowiły, akty prawa miejscowego.

Źródło: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, dostępny w internecie: sejm.gov.pl [dostęp 28.02.2020 r.].

Dokończ zdania.

Na mocy *Konstytucji* w Polsce funkcjonuje system prawa . Źródłem powszechnie obowiązującego prawa miejscowego są .

zwyczaje

precedensy

akty prawa miejscowego

common law

zwyczajowego

stanowionego

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj przykład prawa do jego źródła.

Prawo stanowione

obowiązek płacenia podatków

wyrok sądu w oparciu
o wcześniejsze orzeczenie

Prawo zwyczajowe

zakaz prowadzenia samochodu
pod wpływem alkoholu

pokuta po spowiedzi

Prawo precedensowe

kobieta wchodzi pierwsza przez
drzwi

zakaz spożywania mięsa w piątki

narzeczeństwo

Prawo wyznaniowe

ustąpienie miejsca starszej
osobie w autobusie

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Michał Wawrykiewicz

Wawrykiewicz: Warto szanować prawo jak w common law

System *common law* ukształtował prawo w całym świecie anglosaskim na zasadzie tradycji i precedensu. W największym uproszczeniu: tworząc normy prawne i opierając rozstrzygnięcia sądowe na wcześniejszych wyrokach. W ten sposób, w przeciwieństwie do systemów kontynentalnych, anglosaski *common law* nie oddziela stanowienia prawa od jego stosowania. Sądy i sędziowie bowiem jednocześnie prawo stosują, opierając się na rozstrzygnięciach swoich kolegów sprzed niekiedy kilkuset lat, i tworzą je, wydając wyroki, które modyfikują dotychczasowe orzeczenia, formułując przy okazji zupełnie nowe normy. Stąd w krajach anglosaskich tak wysoka pozycja sędziów. Ale nie tylko sędziów, bo także wszystkich prawników tworzących system wymiaru sprawiedliwości – barristerów, solicitorów i prokuratorów. Oni wszyscy bowiem od setek lat wspólnie tworzą cały system prawa, który, jak pokazuje praktyka, funkcjonuje bez zarzutu. Oni też nieustannie dbają, aby system ten zachował jak najwyższy poziom merytoryczny, a to leży zarówno w ich interesie, jak i w interesie całego społeczeństwa. Tak tworzy się naturalny balans.

Źródło: Michał Wawrykiewicz, *Wawrykiewicz: Warto szanować prawo jak w common law*, dostępny w internecie: rp.pl [dostęp 29.08.2019 r.].

Wyjaśnij, jaka jest pozycja sędziów w krajach anglosaskich i co na nią wpływa.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Maria Szyszkowska

W poszukiwaniu sensu życia

W myśl poglądów szkoły historycznej prawo stanowione jest rezultatem woli prawodawcy. Jest prawem niższego rzędu w porównaniu z prawem zwyczajowym ściśle związanym z narodową tradycją. Prawa zwyczajowego nie tworzy się, lecz odkrywa. Zdaniem Friedricha Savigny'ego, tworzenie prawa zwyczajowego zachodzi w każdym narodzie żywiotowo i wyraża jego ducha. Rozwija się – jak twierdził wspomniany wyżej ojciec szkoły historycznej – podobnie jak język czy obyczaje. Prawo zwyczajowe jest rezultatem sił działających w narodzie i takiemu prawu naród pragnie być posłuszny. W myśl tych poglądów prawu pozytywnemu obywatele podporządkowują się niechętnie.

Źródło: Maria Szyszkowska, *W poszukiwaniu sensu życia*, „Twój Styl” 1997.

Przedstaw poglądy Friedricha Savigny'ego na temat prawa zwyczajowego.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

“ *Prawo zwyczajowe w Albanii: honor ponad wszystko i krwawa wendeta* ”

Albania wciąż jest krajem tajemniczym dla wielu Europejczyków. Coraz częściej jednak staje się celem dla turystów – wskazują oni, jak gościnni i serdeczni są Albańczycy. Są jednak takie aspekty lokalnego kolorytu, które nie wzbudzają entuzjazmu.

Należy do nich owiany złą sławą system prawa zwyczajowego. W Albanii zasady lokalnego prawa zwyczajowego utrwalone zostały w kodeksie, tzw. Kanunie Lekiego Dukagjini. Reguluje on wiele różnorodnych kwestii, np. rolę kobiet i mężczyzn w życiu rodziny i społeczności.

Głową rodziny zawsze jest mężczyzna. Wybiera się tego, który jest najstarszy bądź wyróżnia się zaradnością. Tym samym cieszy się różnymi przywilejami, zarządza budżetem i inwentarzem, dba o interesy rodziny, chroni ich.

Prawa kobiet są natomiast ograniczone. Nie mogą one wtrącać się do zadań męskich czy udzielać się w sferze publicznej. Ich obowiązki skupiają się głównie wokół gospodarstwa domowego.

Zgodnie z albańskim prawem zwyczajowym ojciec może zabić swoje dzieci, jeśli ściągną hańbę na rodzinę. Nie może jednak zabić swojej żony, grozi za to zemsta. Albańskie władze walczą z tym procederem, jednak prawo krwawej zemsty przetrwało i funkcjonuje na niektórych obszarach.

Kanun bardzo szczegółowo reguluje zasady dokonywania wendety. Określa to, kto, na kim, gdzie i kiedy może dokonać zemsty. Co więcej, odróżnia odwet od zemsty. Dokonanie tej drugiej może odbyć się tylko w przypadku popełnionego wcześniej morderstwa lub w wyniku pozbawienia kogoś honoru. Osoba, która dokonała krwawej zemsty, musi być obecna na pogrzebie swojej ofiary.

Źródło: *Prawo zwyczajowe w Albanii: honor ponad wszystko i krwawa wendeta*, dostępny w internecie: prawo.gazetaprawna.pl [dostęp 29.08.2019 r.].

1. Wskaż, na jakie cechy prawa zwyczajowego w Albanii zwrócono uwagę w tekście.

2. Wyjaśnij, czy prawo zwyczajowe w Albanii spisane w kodeksie *Kanun Lekë Dukagjini* jest powszechnie obowiązujące i zgodne z prawem stanowionym.

Dla nauczyciela

Autor: Jarosław Dyrda

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Prawo zwyczajowe i precedensowe

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony.

Podstawa programowa:

zakres rozszerzony

XI. System prawa w Rzeczypospolitej Polskiej.

Uczeń:

1) rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo: zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozróżnia i analizuje źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych;
- dostrzega różnice między różnymi systemami prawa;
- charakteryzuje rodzaje prawa.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- kształcenie hybrydowe.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych oraz schematu interaktywnego;
- mapa myśli;
- praca z mapą.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.
2. Uczniowie poznają definicję prawa i mają się zastanowić nad jego pochodzeniem, nad źródłami prawa (burza mózgów). Następnie zespół klasowy zostaje podzielony na grupy (4-5-osobowe), które próbują znaleźć informacje o pochodzeniu prawa i jego typach w internecie.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie pozostają w swoich grupach i przedstawiają krótko wyniki swoich poszukiwań. Są one zapisywane na tablicy i układane chronologicznie (mapa myśli).
2. Po fazie twórczej następuje weryfikacja propozycji. Jeśli klasa sama nie podała takich pojęć i postaci, jak: kodeksy państw-miast Mezopotamii, Kodeks Hammurabiego, Stary Testament, Tora, Koran, wtedy nauczyciel naprowadza uczniów na te pojęcia.
3. Realizacja tematu odbywa się za pomocą zapisanej na tablicy mapy myśli, czyli wyników uczniowskich poszukiwań związanych z datami, postaciami i kodeksami prawnymi. Chronologicznie są omawiane poszczególne pojęcia, fakty, postacie i wydarzenia.
4. Omówienie źródeł poszczególnych typów praw: prawa zwyczajowego, prawa precedensowego (*common law*), prawa międzynarodowego.
5. Praca w parach – analiza schematu o różnych systemach prawa. Przedstawienie rezultatu pracy zespołów na forum klasy.

Faza podsumowująca

1. Praca z multimedium – schemat o różnych systemach prawa: analiza podstawowych zasad prawa kontynentalnego (stanowionego), precedensowego, wyznaniowego, pozytywnego, zwyczajowego, naturalnego (natury) i systemów prawnych krajów postkolonialnych. Każda grupa opracowuje wybrane zagadnienie i przedstawia je na forum klasy.
2. Omówienie różnic i podobieństw poszczególnych typów praw i wykonanie poleceń.
3. Realizacja ćwiczeń z bloku ćwiczeń od 1 do 5.

Praca domowa:

Wykonanie pozostałych ćwiczeń z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

M.R. Bombicki, *Prawo i ekonomia. Leksykon prawniczy*.

T. Maciejewski, *Historia powszechna ustroju i prawa*, Warszawa 2000.

A. Droba, *Podstawy prawa*, Warszawa 2008.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Uczniowie mogą wykorzystać schemat jako utrwalenie wiadomości przed lekcją powtórzeniową lub materiał do przygotowania się do odpowiedzi ustnej.